

Andrija Dimitrijević

RAZGAŽENE CIPELE

*Izvodi iz buduće knjige "Udobnost razgaženih cipela"
o stereotipima, klišeima i konvencijama na filmu.*

Podstaknut saznanjem u toku projekcije filma da prepoznajem buduće dogadaje u priči, a često i formalna rešenja primenjena u njemu, odlučio sam, pre više od jedne decenije, da sakupljam situacije, otiske, klišee, stereotipe, rešenja koja se ponavljaju od filma do filma. Bez obzira što se radi o istom ili različitom žanru, stvaraocu, epohi, stilu, pravcu, pazio sam da primeri ne predstavljaju normu, princip, pravilo, načelo, kanon ili zakonitost. Nisam znao zašto to radim, niti sam imao bilo kakvu ideju o cilju takvog postupanja. Posle nekoliko godina kada se nakupilo na desetine primera, shvatio sam s iznenadenjem da je predmet interesovanja zanimljiv. Utisak o stereotipima, klišeima, konvencijama, proistekao iz osećanja pročitanih – za vreme bombardovanja naše zemlje – nasumice skupljenih žvrljotina, govorio je o dvostrukoj prirodi filma. Na jednoj strani nametala se banalnost i otrcanost filmskog stvaralaštva, koje kao da potcenjuje gledaoca i istovremeno druga, koja je uzdizala princip podsvesnog zadovoljstva neobične filmske igre u kojoj gledalac tokom projekcije filma intuitivno potvrđuje ili ne potvrđuje autorska rešenja, događaje ili situacije.

APSURD – U kriminalističkom žanru, ponekad postoji policajac koji ima apsurdnu hipotezu o rešenju zločina u koju нико ne veruje. Uprkos brojnih prepreka u istrazi, zamki i podmetanja od kolega, samo svojom upornošću rešava slučaj. Tako dokazuje da je njegova teorija bila tačna. U filmu *JFK* (1991) državni tužilac Jim Garrison (Kevin Costner) iznosi čitavu seriju dokaza protiv velikih kompanija, mafije i obaveštajnih službi optužujući ih za ubistvo predsednika. U filmu *Just Cause* (1995), lokalni policajac crnac Tanny Brown (Laurence Fishburne) je jedina ličnost u gradiću, koja tvrdi da postoji veza između crnca Bobby Earl-a (Blair Underwood) koga čak u jednom momentu

oslobadaju od optužbe i serijskog ubice sociopate u zatvoru Blair Sullivan-a (Ed Harris), što na kraju i dokazuje (*The Spy Who Came in from the Cold* 1965, *The Pelican Brief* 1993).

AUTOMOBIL UBICA – Automobil ili češće kamion ubica uvek izgleda zastrašujuće, a gotovo nikada ne vidimo vozača. Vizuelni izgled auta ili kamiona ima sve atribute zločinca (*Duel* 1971, *Christine* 1983).

BAGET – Kese iz supermarketa uvek sadrže francuski hleb i šargarepu i nikada nisu teške (*Green Card* 1990, *The New Age* 1995).

BEBA – Novorođena beba u filmovima izgleda kao da je šest, sedam meseci stara, smeje se i guče, a i težina joj je tome prikladna. Majka posle porodaja izgleda sveže i odmorno, kao da nije upravo rodila džinovsku bebu (*Willow* 1988, *The Story of Qui Jo* 1992).

CARSTVO ČULA – U 99% filmova ako akter i akterka imaju seksualni kontakt, to im je prvi put. Bez obzira što se poznaju samo nekoliko sati, oni orgazam doživljavaju simultano (*Body Heat* 1981, *Basic Instinct* 1992).

ČELAVIMA PRISTUP ZABRANJEN – Ćelavom čoveku nikada nije dozvoljeno da ima romantične scene sa ženskom osobom, čak i ako se kasnije ispostavi da je ona negativna ličnost. To se dozvoljava samo kada je ćelavac Sean Connery. U filmu *Just Cause* (1995), Sean ima 23 godine mlađu ženu Kate Capshaw (*The Russia House* 1990, *Medicine Man* 1992).

DRUGO STANJE – Kada akterka obaveštava partnera da je u drugom stanju, on je uvek iznenađen ili sa zadovoljstvom ili sa nezadovoljstvom (*Stagecoach* 1939, *My Life* 1993, *Room at the Top* 1959, *Saturday Night and Sunday Morning* 1960, *My Life* 1993, *Café au lait* 1994, *Angie* 1994). Akterka u drugom stanju će se uvek poroditi do kraja filma (*Stagecoach* 1939, *Tess* 1979, *To Live* 1994). Kako doktor na javnom mestu zaključi da je onesvećena žena u drugom stanju? (*Mother, Jugs & Speed* 1976, *Operation Petticoat* 1959).

ENIGMA – U svakom kriminalističkom filmu istina je skrivena, prava priroda svih stvari krije se iza nekog privida. Onaj koji izgleda kao zločinac zapravo je žrtva, ono što izgleda dobro u suštini je зло, sve je šifrirano i zapleteno, enigmu treba razotkriti i razrešiti. Zagonetka je osnovni preduslov postojanja kriminalističkog filma, tamo gde je nema, nema ni filma (*The Big Sleep* 1946, *Enigma* 1982, *No Way Out* 1987).

FIJASKO – Uvek kada se odvija svečani čin ili javna manifestacija u kome učestvuje relativno manja grupa ljudi, a filmsko gledalište u ranijoj fazi filma biva detaljno upoznato sa planom i rasporedom svečanosti, doći će do potpune

propasti, prouzrokovane različitim interesima aktera (Z 1965, *The Graduate* 1967, *The Party* 1968, *Firemen's Ball* 1968, *Contract* 1980).

GOLA ILI MRTVA – Nevažna akterka u svakom akcionom ili avanturičkom filmu u jednom trenutku bude ili gola ili mrtva (*My Darling Clementine* 1948, *Prime Cut* 1972, *Tightrope* 1984, *Midnight Heat* 1995).

HAKERI – Hakeri su uvek mladi muškarci pubertetlje, a ponekad i žene crnkinje (*WarGames* 1983, *Sneakers* 1992, *Jumping Jack Flesh* 1985, *Hackers* 1995).

INSTANT ZARASTANJE – Nezavisno od borbe noževima, sa stolicama, sa flašama, i drugim oruđima, akterima samo još u sledećoj sceni na licu stoji manje vidljiva posledica iako bi po intenzitetu tuče morala da stoji do kraja filma (*Lethal Weapon 2* 1989, *Total Recall* 1990).

JUGO RATNI FILM – U jugoslovenskom ratnom filmu do sredine sedamdesetih, pripadnici Vermahta nisu se isticali inteligencijom i svi su govorili vrlo loše nemački (*Barba Žvane* 1949, *Otpisani* 1974, *Balkan Ekspres* 1980).

KADAR ZA BARMENA – Kada se prvi put pojavljuje u filmu, akter koji igra barmena, obavezno krpom čisti čašu ili šank (*My Darling Clementine* 1946, *Blade Runner* 1982, *Bolje od bekstva* 1992).

KO SE MAČEM IGRA, OD MAČA ĆE POGINUTI – Kada loš momak u toku borbe napadne dobrog momka nekim oštrim predmetom koji se zabode na zid ili pod, vrlo brzo će loš momak poginuti tako što će pasti na njega (*Dial M for Murder* 1954, *Dead Again* 1991).

LJUBAV PREMA BLIŽNJEM – Voda gangsterske bande ili moćnik ima neuporedivo nežniji odnos prema svom kućnom ljubimcu psu, mački, kancrincu, krokodilu, zmiji... nego prema svojim podredenim članovima i drugim ljudima (*Le Cercle rouge* 1970, *Idi i smotri* 1986, *The Hit List* 1993).

MARIONETA – Akter ne mora biti vezan kanapom, da bi se ponašao onako kako to drugi akter želi, ali uvek postoji mogućnost da od marionete postane čovek, da se otrgne (*Pinocchio* 1940, *What Ever Happened to Baby Jane* 1962).

NAGOVEŠTAJ – Čak i nagoveštaj u pojavlјivanju bilo kakvog oružja ili ubojitog predmeta, znači da će biti upotrebljeno (*Dead Again* 1991, *Red Rock West* 1993). Ako se neko od aktera zakašlje dva ili tri puta, sigurno će se razboleti od neke gadne bolesti (*In Name Only* 1939, *Angie* 1994).

NEPOVREDIVI – Akteri koji proleću kroz staklo nikada se teže ne povrede, niti poseku (*The Wild Bunch* 1967, *The Long Riders* 1980).

ODBRAÑA IZ NUŽDE – Kada junak napusti prostoriju u kojoj je bio sa grupom ljudi zbog male ili velike nužde, a grupu napadnu kriminalci, on je uvek u mogućnosti da kada se vrati, iznenadi napadače i odbrani ih (*Die Hard* 1988, *Under Siege* 1986, *Passenger 57* 1992).

OSOBEÑJACI – Islednici u kriminalističkom filmu su uvek osobenjaci, a u većini slučajeva i usamljenici: Hercul Poaro – omaleni glavati, matori neženja, ufitiljenih brkova, staromodno obučen, izaziva podozrivost što njegov engleski odiše jakim stranim akcentom za koji okolina obično misli da je francuski a u stvari je flamanski; Nero Wolfe – (*Meet Nero Wolfe* 1936, *The League of Frightened Men* 1937), Crnogorac, neverovatno debeo, ljubitelj orhideja, koji izlazi ponekad iz kuće samo da bi jeo u restoranu kod svog prijatelja iz crnogorske mladosti M. Vukčića, ima mladog pomoćnika Archie Goodyn-a koji ide po terenu istražujući, i batlera, i svi su neženje; neurotični narkoman Sherlock Holmes i njegov vredni Dr. Watson; Mike Hammer – neženja i latentni alkoholičar, ima pomoćnicu Vendu, stalno u jačem flertu sa više atraktivnih žena iz svih društvenih slojeva, ciničan; Otac Brown – (*Father Brown* 1954, *Retitled Girl in the Park* 1954, *Sanctuary of Fear* 1979), sveštenik a detektiv; miss Marple – (*Murder, She Said* 1961, *Murder at the Gallop* 1963, *Murder Ahoy* 1964, *Murder Most Foul* 1965, *The Alphabet Murders* 1966), visprena inteligentna usedelica, gospodica u godinama koja se bavi isledivanjem kao amater, čisto iz ljubavi; Philip Marlowe – (*The Big Sleep* 1946, *Lady in the Lake* 1946, *Marlowe* 1969), neženja, pijanica koji se bavi zločinom samo da ne bi bio posve sam; Sam Spade – (*The Maltese Falcon* 1941, *The Black Bird* 1975), neženja i strastveni pušač; Charlie Chan – (*Dead Men Tell* 1941, *The Trap* 1947), punački sa brkovima orijentalni detektiv sa leptir mašnom i često u belom sakou. I svi su okorele neženje.

PET MINUTA ČASA – Nijedna scena razreda na času, ne traje više od pet minuta, čak i kada čas traje duže, neizbežno će se prekinuti školskim zvonom (*Radio Days* 1987, *Zaboravljeni* 1990).

POJASNITI TRKU – Kada prisustvujemo nekoj trci, bilo konja, automobila... U 90% filmova prisutan je spiker na stadionu koji pojašnjava svaki trenutak takmičenja (*Day at the Races* 1937, *Le Mans* 1971, *Nacionalna klasa* 1980).

POLITIKA I SEKS – Zašto uvek kada narativni tok filma tretira politiku, u stvari tretira i seks i nasilje i korupciju? (Z 1969, *WR-Misterije Organizma* 1971, *The Private Files of J. Edgar Hoover* 1977, *No Way Out* 1987, *The War Room* 1993, *Absolute Power* 1996).

RADIO STANICA – Kada dva aktera razgovaraju putem radio stanice, jedan drugom upadaju usred rečenice, što je nemoguće jer ne razgovaraju telefonom (*Cliffhanger* 1993, *Die Hard* 1988).

SLETANJE – Kada avion sleće na aerodrom i kada točkovi prvi put dodirnu samu asfaltну pistu a beli dim izleti od trenja, montažeri zvuka uvek postave isti zvučni efekt kočnice automobila. Paradoks da čujemo zvuk guma uključuje dva problema: a) avion je veoma daleko od mesta odakle se vidi, tako da je nemoguće čuti dotični zvuk sa subjektivne osmatračke tačke, b) u 99% slučajeva, iako je zvuk aviona nekoliko puta jači od zvuka guma koji dodiruju pistu, gledaoci ipak čuju istovremeno i jače neuporedivo slabiji zvuk. (*Top Gun* 1986, *Die Hard 2: Die Harder* 1990).

SUSRET SA MAČKOM – Iznenadni noćni susret sa mačkom u mračnom prolazu, uvek predstavlja dobru najavu za skori susret sa zlikovcem (*Cat People* 1942, *Young Frankenstein* 1974).

ŠEF JE MALO NERVOZAN – U policijskim filmovima od sedamdesetih godina, šef stanice je uvek okarakterisan kao čovek koji više na junaka, preti mu otkazom, suspenzijom... (*Dirty Harry* 1971, *Blue Steel* 1990).

TARZAN – Svi filmovi sa Johnny Weissmuller-om koji igra Tarzana, sadrže dve iste scene, stampedo slonova, Tarzanovu borbu sa ogromnim aligatorom, kao i karakterističan urlik.

TARZANOVO STANIŠTE – U Tarzanovom staništu životinje nisu ograničene svojim geografskim granicama pa su prisutni azijski slonovi, bengalski tigrovi, američki kaguari, južnoamerički aligatori...

UPRAVNIK SADISTA – Upravnici zatvora a i zatvorski čuvari su nemoralna, sadistička đubrad (*Midnight ekspres* 1978, *Runaway Train* 1985, *Natural Born Killers* 1994).

UTEŠNI KRAJ – Rasplet je deo dramske konstrukcije utkan u osnovnu strukturu i ideju filma i u većini slučajeva dobija karakter utešnog nastavka koji ne proizlazi iz unutarnje neminovnosti logičnog narativnog toka odnosno zapleta. U tački gde jedna veća grupa filmskih stvaralaca ostvaruje utešni kraj (*Suspicion* 1941, *La vita e bella* 1998), druga manja grupa autora ide pravcem unutrašnje nužnosti bolnog i tragičnog završetka. U situaciji da nagradi svog junaka za učinjene ratne podvige, Andrej Tarkovski dečaku Ivanu naglo prekida život, ne ostavljajući ni delić prostora bilo kakvoj nadi – činjenicom koja čoveka čini potresno svesnim monstruoznosti rata – opravdavajući rasplet unutarnjom neminovnošću zapleta (*Иваново детство* 1962, *The Wild Bunch* 1969).

VALUTA U SVEMIRU – Valuta koja se koristi širom svemira izražava se u moneti koja se zove kredit (*Star Wars* 1977, *The Last Starfinghter* 1984).

VIJETNAMSKI SINDROM – Vijetnamski veterani nikada nemaju miran san. Oni nikada ne čine zverstva, već se to dešava samo nad njima (*Jackknife* 1989, *Born on the Fourth of July* 1989, *The Saint of fort Washington* 1993).

VOZE SVE – Tajni agenti, policajci, privatni detektivi, su osobe koje voze veoma različita prevozna sredstva i to vrlo uspešno (*You Only Live Twice* 1967, *The Gauntlet* 1977, *V. I. Warshawski* 1991, *True Lies* 1994).

ZLATNO DOBA – Za razliku od negativne utopije ili kraja sveta koji reflekтуje mračno predviđanje budućnosti, takođe utopijska vizija zlatno doba projektuje vreme sreće i pravde za ljudski rod bilo u prošlosti bilo u budućnosti ili sa one strane horizonta. Nesumnjiva arhetipska slika predstavlja kolektivno sećanje na davne ljudske zajednice bez sukoba i konflikata i bez društvenih razlika. Metaforični sistem u kome svaki metal ima svoje značenje, zlato označava potpunu sreću i blagostanje (*The Gold Rush* 1925, *The Treasure of the Sierra Madre* 1948, *Aguirre: The Wrath of God* 1972, bronza postojanje pravednih normi i umerenost, a gvožđe označava erupciju nasilja i vladavinu egoističnih interesa (*Čudotvorni mač* 1952, *Camelot* 1967, *Excalibur* 1981, *Conan the Barbarian* 1982)).

ŽIVOT POSLE SMRTI – Ako je odlazak sa one strane života tako privlačan ili čudesan, zašto se akteri vraćaju nazad u ovaj? (*Complex World* 1989, *Flatliners* 1990).

Andrija Dimitrijević

GOOD OLD SHOES

Summary

My initial interest in watching motion pictures was to foresee the future development of the story, and feverishly guess the resolution of the plot. Ten years ago, I decided to collect situations, clichés, stereotypes, and outcomes, which recur from movie to movie regardless of their difference in genre, style, epoch, and authors. At the time I was not aware of the exact reason why I did that, but few years later, after many collected examples, I finally understood and articulated the reasons behind my interest in this topic. This theme, simultaneously, speaks of the dual nature of the movies. On one side there is banality, but on the other – an unusual movie game, where moviegoers confirm filmmakers' decisions, events or situations.